

УДК 338.2:334.012(477)

Н. М. Попадинець

кандидат економічних наук, науковий співробітник
відділу регіональної економічної політики
ДУ «Інститут регіональних досліджень
імені М. І. Долішнього НАН України», м. Львів

КОНЦЕПТУАЛЬНІ ЗАСАДИ РЕГУЛЮВАННЯ РОЗВИТКУ СПОЖИВЧОЇ КООПЕРАЦІЇ В СУЧАСНИХ УМОВАХ

У статті окреслено сучасний стан та основні тенденції розвитку споживчої кооперації в Україні. Визначено концептуальні засади регулювання розвитку споживчої кооперації. Висвітлено основні проблеми ефективної діяльності підприємств споживчої кооперації та запропоновано шляхи їх вирішення.

Ключові слова: ефективність, конкурентоспроможність, підприємства, регулювання, споживча кооперація.

Popadynets N. CONCEPTUAL BASIS OF CONSUMER COOPERATION DEVELOPMENT MANAGEMENT UNDER CURRENT CONDITIONS

The article outlines the current state and main trends of consumer cooperatives in Ukraine. Conceptual bases of regulation of consumer cooperatives. The basic problem of effective enterprise consumer cooperation and proposed solutions.

Keywords: efficient, competitive ability, enterprises, management, consumer cooperation.

На сучасному етапі розвитку ринкових відносин в Україні по новому порушує питання регулювання розвитку споживчої кооперації. Невтручання держави в господарську діяльність підприємств споживчої кооперації змушує їх самостійно шукати шляхи адаптації до ринкових умов, знаходити методи удосконалення своєї діяльності для забезпечення нарощування економічного потенціалу та конкурентоспроможності. Основою розвитку та ефективного функціонування підприємств споживчої кооперації є їх стабільний стан розвитку.

Основами розвитку споживчої кооперації займалася низка вітчизняних і зарубіжних учених, зокрема: П. Балабан, О. Гриценко, М. Дем'яненко, В. Левицький, В. Марцин, Н. Міценко, О. Полуляхова та ін. Водночас слід зазначити, що малодослідженим залишається питання регулювання розвитку споживчою кооперацією України.

Метою статті є визначення концептуальних засад регулювання розвитку споживчою кооперацією України.

Термін «кооперація» (від лат. cooperation) означає співробітництво. Нині він відповідає кільком поняттям. Можна говорити, зокрема, про гуртування і співпрацю людей в будь-якій сфері суспільного життя [1]. Під кооперацією розуміють також таку форму організації праці, за якої певна кількість людей спільно бере участь в одному й тому ж або в різних, пов'язаних між собою, виробничих процесах.

Господарську діяльність у споживчій кооперації здійснюють такі економічні суб'єкти, як споживчі товариства, споживчі товариства-підприємства; спілки споживчих товариств; підприємства, організації, установи, що мають статус юридичних осіб, засновані споживчими товариствами та спілками; спільні підприємства, створені групою спілок.

Спілки споживчих товариств для виконання окремих господарських функцій можуть створювати відповідні внутрішні підрозділи без права юридичної особи [2].

Споживча кооперація України має потужну матеріально-технічну базу підприємств торгівлі, громадського харчування, заготівельної та виробничої діяльності, яка максимально наближена до власників підсобних, селянських і орендних господарств, підприємств малого та середнього бізнесу.

Первинною ланкою споживчої кооперації є споживче товариство, якому передані функції та права, які раніше були у віданні тільки споживспілок. Споживчі товариства отримали право самостійно планувати і здійснювати господарсько-фінансову діяльність, визначати структуру управління й чисельність працівників, форми і систему оплати праці. Вони безпосередньо володіють, користуються і розпоряджаються належним їм майном.

Сучасний розвиток економік країни має великий вплив на діяльність споживчої кооперації, яка перебуває у кризовому становищі. Спад обсягів виробництва, нестабільність фінансово-кредитної системи, стрімке підвищення цін на товари та послуги, низька середньомісячна зарплата населення, яка обумовлює його купівельну спроможність, призвели до руйнування її структури, скорочення обсягів діяльності окремих галузей системи. За останні роки відбулися значні зміни як у розмірах ресурсного потенціалу споживчої кооперації України, так і в ефективності – його використання. Як наслідок, за цей період ефективність використання ресурсного потенціалу системи, яку можна представити у вигляді об'ємних показників діяльності окремих галузей, значно знизилася.

Сьогодні споживча кооперація має отримати поштовх для розвитку. Вона, єдина яка ще має потужну матеріально-технічну базу, кваліфіковані кадри, громади. Так, ще в 2000 р. в Указі Президента України «Про заходи щодо розвитку кооперативного руху та посилення його ролі в реформуванні економіки України на ринкових засадах» перед Кабінетом Міністрів України, місцевими державними адміністраціями були поставлені завдання щодо [3]:

СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНІ ПРОБЛЕМИ СУЧАСНОГО ПЕРІОДУ УКРАЇНИ

– підтримки розвитку кооперативного руху у сферах матеріально-технічного постачання, заготівлі, збуту та переробки продукції, виробничого, побутового, соціально-культурного обслуговування;

– створення мережі сільськогосподарських, промислових, транспортних, житлових та будівельних кооперативів, багатофункціональних товариств у системі споживчої кооперації;

– розвитку кредитних спілок, кооперативних банків і товариств для взаємного страхування;

– розширення закупівель сільськогосподарської продукції у населення, зокрема через мережу споживчої кооперації;

– постійного розв'язання через засоби масової інформації ідеї кооперації, природи кооперативних форм самодопомоги, кооперативного засобу господарювання, висвітлення розвитку кооперації в Україні.

Одна ці норми так і не знайшли свого відображення, адже на зміну кооперативам прийшли приватні підприємці.

Тому під кооперацією потрібно розуміти такі форму організації праці, за якої певна кількість людей спільно бере участь в одному й тому ж або в різних, зв'язаних між собою виробничих процесах.

В сучасних умовах споживча кооперація розглядається як процес добровільного об'єднання зусиль і ресурсів суб'єктів, зацікавлених у досягненні певних соціально-економічних результатів, які можна отримати лише або швидше, або ефективніше за допомогою групових дій.

Споживча кооперація України є однією з найважливіших форм кооперативного руху, завдяки якому визначається планомірний взаємозв'язок і відповідність між суспільним виробництвом і споживанням вироблених матеріальних благ. Вона є масовою громадсько-господарською організацією, що об'єднує громадян нашої країни як споживачів із метою найбільш повного задоволення їх попиту на товари та послуги шляхом здійснення торговельної, заготівельної, виробничої діяльності, заснованої на взаємодопомозі і самоуправлінні [4].

Як було вже згадано споживча кооперація має багатомірну структуру, обумовлену її організаційною системністю і поліфункціональною діяльністю. Складниками загальної структури споживчої кооперації є: організаційно-управлінська, галузево-функціональна, соціальна та регіонально-територіальна.

Розвиток споживчої кооперація має хороші перспективи, оскільки сприяє розвитку вертикальної інтеграції та витісненню з продовольчого ринку частини посередників, чим забезпечує вищі доходи дрібних товаровиробників, сприяє створенню додаткових робочих місць, допомагає протистояти конкурентам тощо. Проте для успішного розвитку кооперації потрібна значно потужніша державна підтримка, важливими напрямками якої має стати

фінансова підтримка, розробка і реалізація спеціальних державних програм. Поряд з цим варто сприяти формуванню регіональних центрів кооперації, в яких разом з дорадчими службами надаватиметься консультативна допомога кооперативам, що створюються, шкіл кооперативних лідерів шляхом проведення навчання й супроводу бажаючих до об'єднання в кооперативи дрібних виробників продукції.

Ієрархія організаційних форм управління споживчою кооперацією України виглядає таким чином: споживче товариство – районна спілка споживчих товариств – обласна спілка споживчих товариств – Центральна спілка споживчих товариств (рис. 1).

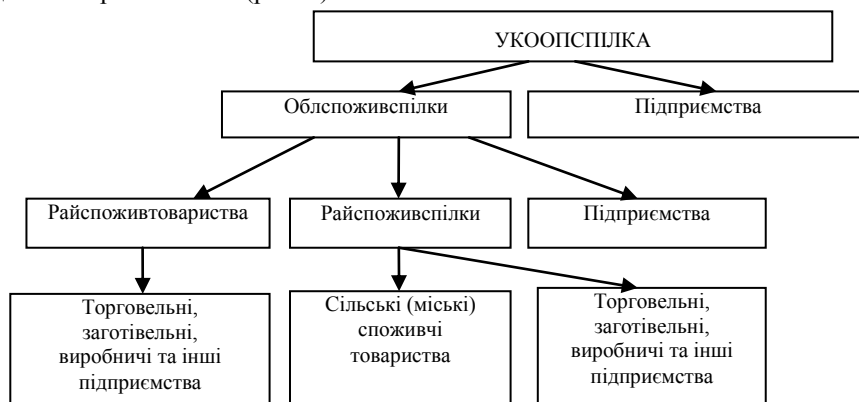

Рис. 1. Організаційні форми управління споживчої кооперації України [5].

Протягом 1995-2013 рр. організаційна структура трансформувалась у напрямку кількісного зростання і зміцнення базових ланок – споживчих товариств. Кількість споживчих товариств і районних споживчих товариств у системі збільшилась на 131 та 25 од. відповідно у період 2010-2013 рр., при цьому відбувся не лише кількісний ріст, але й внутрішньоструктурні зміни, демократизація управління, концентрація кооперативного майна і всієї тріади відносин власності. Сьогодні на рівні споживчих товариств зосереджено 2/3 статутного капіталу [6].

У споживчій кооперації зростаючу роль відіграє функціонально-галузева структура. Галузі діяльності споживчої кооперації формують її економічну основу і обумовлюють соціально-економічний розвиток. Саме від масштабів і ефективності функціонування галузей залежить існування споживчої кооперації.

Функціонально-галузева структура споживчої кооперації, яка нараховувала до перебудови більше 35 галузей і підгалузей господарської діяльності та була адаптована під велике і усупільнене виробництво, зазнала глибоких трансформацій. Під час змін зі всієї сукупності галузей були визначені як пріоритетні ті, які мають вирішальне значення для соціально-економічного розвитку споживчої кооперації.

Це – галузі сфери товарного обігу: торгівля, заготівля, ресторанне господарство; сфери виробництва – промисловість та будівництво та сфери послуг – побутових, соціально-культурних та освітніх.

Провідною для споживчої кооперації була і залишається сфера обігу. Вона займає 2/3 ресурсного потенціалу і валового обігу. А в період 2010-2013 рр. спостерігається тенденція до збільшення загального обсягу товарообороту споживчої кооперації України на 1887,50 млн грн. З усіх сфер найбільш стрімко покращили свої показники торгівля та ресторанне господарство. У 2013 р. порівняно з 2010 р. оборот торгівлі збільшився на 90,41%, а ресторанного господарства на 42,43% [5].

Виробництво та заготівлі, на жаль, не принесло таких результатів, і протягом цього періоду зменшили свої показники.

Аналіз фінансових результатів показує, що в період 2010-2013 рр. споживча кооперація характеризувалась прибутковою діяльністю. За період, що аналізується, фінансовий результат діяльності збільшився на 65,8 млн грн або на 116,67% [7].

Пріоритети стратегічного розвитку споживчої кооперації визначатимуть широкий спектр завдань соціального, економічного та політичного характеру. Основне завдання полягатиме у визначенні економічної, соціальної та науково-технічної політики розвитку споживчої кооперації, захисті її членів, участі в розробці та реалізації державних програм, пропаганді ідей кооперативного руху та переваг кооперації як самобутньої та соціально орієнтованої системи.

Отже, на всіх етапах розвитку споживчої кооперації вирішальний вплив має державна політика щодо цього напрямку. Так, поширення кооперації (поєднання методів правового, фінансово-економічного та адміністративного впливів) здійснювалося за умови стимулювання державою економічно та соціально активного проширення. Тобто розвиток споживчої кооперації спонукає державу до використання лише правових методів впливу на зміни у ній, що сприятиме ефективному функціонуванню економічно сильних і незалежних кооперативів.

Ці підходи до регулювання діяльності розвитку споживчої кооперації істотно вплинуть на розвиток науково-практичних засад організації діяльності кооперативів та сприятимуть поступовому відродженню споживчої кооперації. Це стосується насамперед удосконалення чинної нормативно-правової бази щодо основних засад регулювання, формування та функціонування споживчої кооперації. Таким чином органи державного управління повинні визначати основи діяльності споживчої кооперації кооперативів, а кооперації повинні самостійно контролювати і регулювати свою діяльність

Список використаних джерел

1. Полуляхова О. О. Особливості фінансово-кредитного забезпечення підприємств споживчої кооперації [Електронний ресурс] / О. О. Полуляхова. – Режим доступу : http://irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?C21COM=2&I21DBN=UJRN&P21DBN=UJRN&IMAGE_FILE_DOWNLOAD=1&Image_file_name=PDF/piprp_2015_4_6.pdf

2. Крисальний О.В. Посилювати державне регулювання розвитку агропромислового комплексу / О. В. Крисальний // Соціально-економічна ситуація та шляхи подолання кризового стану в агропромисловому комплексі України. – К. : ІАЕ, 1999. – С. 24-29.

3. Указ Президента України «Про заходи щодо розвитку кооперативного руху та посилення його ролі в реформуванні економіки України на ринкових засадах» від 19 грудня 2000 р. за № 1348/2000.-www.rada.gov.ua

4. Марцин В. Проблеми функціонування споживчої кооперації та шляхи стабілізації господарської діяльності / В. Марцин // Економіка України. – 2003. – №4. – С. 24-27.

5. Осадчук Ю. М. Аналіз сучасного стану розвитку системи споживчої кооперації / Ю. М. Осадчук // Молодий вчений. – 2014. – № 6 (09) – С. 8-10.

6. Левицький В. Споживча кооперація: реальність і домисли / В. Левицький // Урядовий кур'єр. – 2007. – №164. – С. 134-167.

7. Показники господарсько-фінансової діяльності підприємств і організацій системи Укоопспілки за 2010-2013 роки / Укоопспілка. – К.: 2010, 2011, 2012, 2013.

References

1. Polulyakhova, O. O. (2012). *Osoblyvosti finansovo-kredytnoho zabezpechennya pidpryyemstv spozhyvchoyi kooperatsiyi [Features financial and credit support enterprises of consumer cooperatives]*. Retrieved from http://irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?C21COM=2&I21DBN=UJRN&P21DBN=UJRN&IMAGE_FILE_DOWNLOAD=1&Image_file_name=PDF/piprp_2015_4_6.pdf [in Ukrainian].

2. Krysal'nyy, O. V. (1999). *Posyluyuvaty derzhavne rehulyuvannya rozvytku ahropromyslovoho kompleksu [Strengthen state regulation of agriculture]. Sotsial'no-ekonomichna sytuatsiya ta shlyakhy podolannya kryzovoho stanu v ahropromyslovomu kompleksі Ukrayiny – Socio-economic situation and ways to overcome the crisis in the agricultural sector of Ukraine*, 24-29. [in Ukrainian].

3. President of Ukraine (2001). *Pro zakhody shchodo rozvytku kooperatyvnoho rukhu ta posylennya yoho roli v reformuvanni ekonomiky Ukrayiny na rynkovykh zasadakh [On measures to develop the cooperative movement and strengthen its role in reforming Ukraine's economy based on market principles]*. Presidential Decree on 2000, December 19. Retrieved from zakon.rada.gov.ua/laws/show/1348/2000 [in Ukrainian].

4. Martsyn, V. (2003). *Problemy funktsionuvannya spozhyvchoyi kooperatsiyi ta shlyakhy stabilizatsiyi hospodars'koyi diyal'nosti [Problems functioning consumer cooperation and ways to stabilize economic activity]. Ekonomika Ukrayiny – Economy of Ukraine*, 4, 24-27. [in Ukrainian].

5. Osadchuk, YU. M. (2014). *Analiz suchasnoho stanu rozvytku systemy spozhyvchoyi kooperatsiyi [Analysis of the current state of development of consumer cooperatives]. Molodyy vchenyy – The young scientist*, 6 (09), 8-10. [in Ukrainian].

6. Levyts'kyy, V. (2007). *Pozhyvcha kooperatsiya: real'nist' i domysly [Consumer cooperation: reality and speculation]. Uryadovyy kur'yer – Governmental Courier*, 164, 134-167. [in Ukrainian].

7. Ukoopspilka (2010-2013). *Pokaznyky hospodars'ko-finansovoyi diyal'nosti pidpryyemstv i orhanizatsiy systemy Ukoopspilky za 2010-2013 roky [Indicators of economic and financial activities of enterprises and organizations of Ukoopspilka for 2010-2013]*. Retrieved from www.coop.com.ua/ [in Ukrainian].